

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2000 m. gegužės 13 d.

Nr. 95 (19)

Saturday supplement May 13, 2000

No.95 (19)

Atverkime duris poezijai ir pavasariui

Sulaukėm šilto ir gražaus pavasario, pabėrusio milijonus žiedų. Su žydinčiu pavasariu ateina laikas Poezijos dienai. Poezijos dienos Lietuvoje yra labai populiarios. Jas rengia ne tik sostinėje, bet ir mažesniuose miestuose bei miesteliuose. Nors Lietuvos žmonės išvargina gyvenimo buitines sunkumai, bet jie vakare ateina į susitikimą su poetais, kurių žodis nustelbia gyvenimo tamsą.

Poezijos dienos vyksta ir Čikagoje. Šiais metais, gegužės 19 d., penktadienį, 7 val. vakaro, į Jaunimo centro kavinę mus kviečia poetas Juozas Erlickas, jubiliejinę poetę Kotryną Grigaitytę ir poetas — partizanas Bronius Krivickas.

Tragiško likimo Biržų krašto poetas Bronius Krivickas su savo broliais išėjo į mišką partizanauti. Tačiau miške jis nesiskyrė su plunksna. Sėdėjo prie rašomos mašinės, rašė straipsnius į pogrindžio laikraščius, kūrė eilėraščius. Jo kūryboje egzistuoja „gyvenimo ir mirties riba“. Tai filosofiniai apmąstymai, kuriais suvokiame ir partizaninės kovos prasmę. Lietuvoje neseniai yra išleistas Broniaus Krivicko *Raštų I* tomas, kuris pasiekė ir mus Čikagoje.

Poezijos dienos vakare apie poetą, partizaną Bronių Krivicką kalbės rašytoja, poetė Julija Švabaitė-Gylienė.

Julija Švabaitė, poetė, prozininkė. Studijavo Kauno, Vilniaus universitete, studijas gilinę Prancūzijoje. Yra išleidusi 5 eilėraščių ir 2 prozos knygas. Jos poezija artima kiekvienam skaitytojui, įsten-

gia palaikyti žmogiškus santykius ir ryšius, ne tik su brangiais asmenimis, bet ir su eiliniu skaitytoju. Ryškūs santykiai sudaro kiekvieno mūsų brangų kraitį iš mus galutinai palaikančių prisiminimų. Julija Švabaitė asmeniškai pažinojo poetą Bronių Krivicką, tad ji pasidalins išlikusiais prisiminimais, kaip mūsų tautos istorijos dalimi.

Juozas Erlickas.

Juozas Erlickas — poetas, dramaturgas, prozininkas. Studijavo Vilniaus universitete, dirba Lietuvos rytu. Yra išleidęs satyrinės poezijos, dramos ir prozos knygų *Kodel?* 1979 m., *Raštai* ir kit. 1987 m., *Bilietas iš dangaus* 1990 m., *Gyvenimas po sniegu* 1991 m., *Žalias pareiškimas* 1992 m., *Bobutė iš Paryžiaus* 1995 m., *Viršūnės ir kelnės* 1995 m., *Knyga* 1996 m., Juozo Erlicko populiarumu Lietuvoje niekas neabejoja: jis skaitomas, jis dainuojamas, jis šlovinamas ne atskirų partijų,

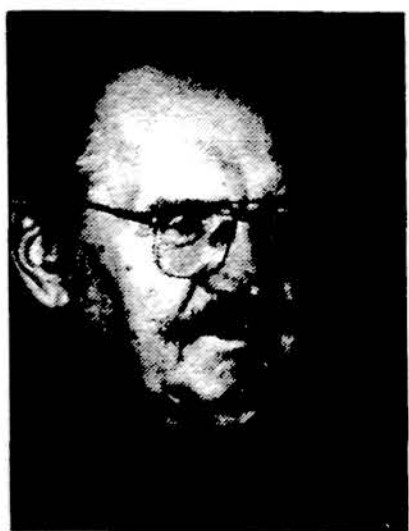
o svarbiausios politinės jėgos — tautos.

Poetų — Juozo Erlicko ir Broniaus Krivicko eilėraščius skaitys Nijolė Martinaitytė-Nelson. Nijolė Martinaitytė lietuviškoje visuomenėje nėra svetima. Tai plačiašakės veiklos asmenybė. Ji yra aktorė, režisierė, visuomenininkė, pedagogė, dailiojo žodžio ir koncertų vadovė. Studijavo vadybą ir anglų literatūrą, gaudama bakalauro laipsnį, o New York miesto universitete — magistro laipsnį iš kalbotyros. Kaip aktorė, lietuvių tarpe ypač pasižymėjo, su aktoriumi Jonu Kelečiumi sukurdamas vaidybinių duetą.

Algirdas Titus Antanaitis, išgydamas sąskaitybės bakalauro laipsnį DePaul universitete Čikagoje ir pelnydamas pragyvenimą, kaip revizorius, kartu dirbo visuomeninėje, kultūrinėje lietuviškoje veikloje. Ypač bendradarbiavo įvairiuose leidiniuose: rašė eilėraščius, knygų recenzijas, rengė išleidimo leidžiamų knygų metines apžvalgas, buvo vienas *Metmenų* redaktorių. 1968-1991 vadovavo teatro saityro grupei Čikagoje „Antras kaimas“. Šiam teatrui jis rašė tekstus, sudarinėjo programas, režisavo humoro spektaklius. 1977-1988 vedė liet. radijo programos literatūros vartančias. 1994-1995 dėstė literatūrą Vytauto Didžiojo u-t-e Kaune ir Klaipėdos universi-

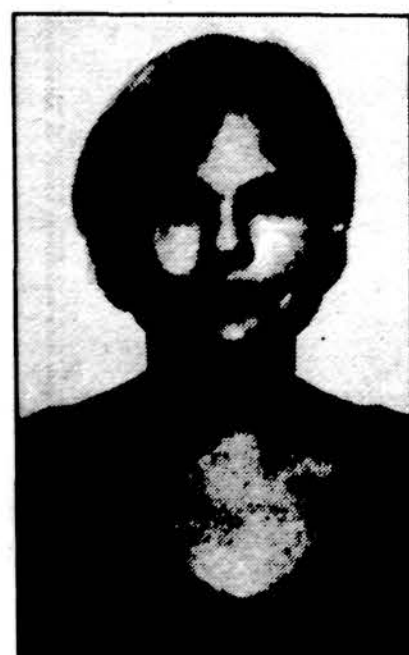
Nijolė Martinaitytė-Nelson.

Algirdas Titus Antanaitis.

Julija Švabaitė.

Daiva Markelytė.

Bronius Krivickas.

Kotryna Grigaitytė.

tete. Jis yra Lituanistikos instituto, Baltistikos draugijos narys. Algirdas Titus Antanaitis kalbės apie poetą, satyristą Juozą Erlicką.

Daiva Markelytė tik ką apgynusi anglų kalbos doktoratą lietuviška tema, nepalieka lietuviškos kultūrinės veiklos. Ji sutiko skaityti paskaitą apie poetę Kotryną Grigaitytę.

Dr. Daiva Markelytė, nuo vaikystės priklausė ateitininkų ir skautų organizacijoms. Lankė lituanistinę mokyklą, vaidino lietuviškuose spektakliuose, dalyvavo literatūros vakaruose, skaitydama poeziją ir prozos tekstus. Daiva Markelytė, jau anksčiau baigusi studijas ir įsigijusi bakalauro ir magistro laipsnius, emė dėstyti anglų kalbą Illinois universitete Čikagoje, bet čia ji nesustojo, o siekė aukščiausio mokslo laipsnio. Sveikiname jauną kalbos ir literatūros daktarę Daivą Markelytę, kuri įprasmino savo lietuvišką kilmę ir kalbą amerikiečių universitete. Sveikiname ir džiaugiamės ją matydami ir toliau lietuviškuose, kultūrinuose renginiuose.

Poetė Kotryna Grigaitytė Suvalkijos platių laukų dukra. Kaune baigusi gimnaziją, studijavo Vytauto Didžiojo u-t-e. Poeziją pradėjo spausdinti 1927 m. Jos poezijoje būdingi gamtos, intymių išgyvenimų, tremties ir tėvynės ilgesio motyvai, skaidri jaunatviška pasaulėjauta; novelių ir apysakų rinkiniuose ji gvildena meilės bei šeimos problemas. Poetė Kotryna Grigaitytė yra išleidusi poezijos knygų: *Akys pro veduoklę* 1937 m., *Paslaptis* 1950 m., *Širdis pergamente* 1956 m., *Rudens sapnai* 1963 m., *Trapias vakaras* 1968 m., *Marių vėjui skambant* 1980 m., *Tylos dovana* 1983 m. ir *Tylos dovana* 1991 m. Vilniuje. Novelių — *Veidu prie žemės* 1962 m., *Auksinukai* 1992 m. Vilniuje. Jos eilių tekstams yra sukurta dainos ir giesmės.

Sveikiname poetę Kotryną Grigaitytę, šiais metais švenčiančią brandaus gyvenimo amžiaus, 90 metų sukaktį. Šia sukakties proga ją ir jos kūrybą prisimename šioje poezijos pavasario šventėje.

M.R.

Juozas Erlickas

VRIVYTĖ IR AŠ

Gimiau aš toli nuo didžiųjų kelių
Prie upės sraunios, akmenuotos Virvytės, —
Ją vasarą perbrist nesunkiai galiu,
Tik niekaip aš jos negaliu pasivyti.

O gluosniai — tie upių sargybiniai — mena:
Kadaise pakrante, per žydinčias pievas
Ją vijosi vaikas — ne aš — mano tėvas —
Tai buvo seniai, o jina nepaseno.

Ir veltui vejuos aš Virvytę pakrante,
Ir vejais drugelis mane dešinėj...
Vis tiek ji pirmoji atbėga į Ventą,
Ir lenkias jai pirkios: „Sveika! Mes — Viešniai“.

EINA VASARA...

Eina Vasara graži tarsi mama
Su vaikais, su paukšteliais žaisdama,
Supasi ant laikrodžio rodyklių
Saulės sūnūs — spinduliai — išdykę.

Nemiegok ilgai — praeis pro šalį,
Nepavysi, neberasi kelio...
Tam kely su antpečiais geltonais
Jau budės Rugsėjis kapitonas.

O! Kad vasara nepasibaigtų!..
Bet Rugsėjis puola — bekim gelbet —
Laikrodžių neturim — turim laiko
Daug daugiau, nei laikrodyje telpa.

Bet pastoja kelių varnos pilkos...
Verkia pasilikusi viena
Voro siūlu pririšta prie smilgos
Paskutinė Vasaros diena...

KELIAI TARTUM UPĖS

Kur bėga tas mažas takelis
Per didelį lauką rugių? —
Jis skuba į didįjį kelią —
Antai jį už lauko regiu!

Takelis — tai mažas upelis,
Didysis — lyg Nemunas riestas,
Surinkęs gal šimtą takelių
Juos plukdo į didelį miestą.

Takelis vos vos teįžiūrimas
Mieste, rodos, niekam nerūpi —
Girdi, ošia miestas — kaip jūra jis,
Bet jūros nebūtų be upių, —

Takeliai tarytum šaltiniai
Ištrykšta iš mūsų namų
Ir niekur nėra paskutinio,
Ir niekad nebus, kol einu...

BERNIUKAS IŠ INTERNATO

Nematė jį niekad motinos savo,
Nors kaime už miesto gyvena jina...
Jis vienas tylėjo, kai choras dainavo,
Jog „mes laimingiausi pasauly vaikai“.

Čia nieks neateidavo jo aplankyti,
Bet verkiant aš jo nemačiau niekados...
Sapnavos jam jūros, kraštai nematyti, —
Tačiau ir tenai jis nerado mamos.

Tą naktį rugsėjo, kai virš internato
Praskrido nematomas gervė būrys,
Jis verkė... Bet niekas tada nepamatė,
Kaip skrido su gervėmis jis...

...IR VAKARĄ

Praeina viskas, aš irgi praeisiu,
Praeisiu, ir pamirš mane kaip lietų
Ir pakartos lyg priemiestinį reisą
Kiti, praėję dulkėmis planetos.

Kaip Kristijono Donelaičio žodis,
Kaip laikrodžio rodyklė — taip ilgai aš
Apie nematomą sukuosi ašį
Lyg sapnas dramblio — sunkiai ir vienodai.

O kitados esu sapnavęs sapną,
Kad mano širdyje iškrito sniegas,
Kad vidury pražiuto paukščio snapo
Sėdėjau ir giedojau apie nieką.

Ir aš buvau toks mažas, baisiai mažas,
Mažesnis už mažiausią paskutinį, —
Taurelį tulpės susigūžęs lašas
Atrodė man bekrastis vadenynas.

Tačiau naktis namus palieka, aušta
Ir tirpsta sapnas tartum pirmas sniegas.
Vel didelis šį rytą nubudau aš
Ir neprisimenu nubudęs nieko...

ATSISVEIKINIMAS

Kur šiandien diena vakarykštė yra?
Ak, kur man ieškoti jos, kur ją surast?
Nesaugojau vakar, — kieme palikau ją,
Kai rinkos šešėliai, kai leidosi saulė.

Gal ją kas nuskynė kaip didelę gelę?
O gal išsivare į šalį Šešėlių?
Gal ją šienpjoviai tartum žolę nukirto?
O gal ji į vieškelį dulkes pavirto?..

Gal jau niekada neberasiu aš jos
Lyg upė šiltos vakarykštės dienos?
Naktis į Šešėlių pasaulį išskrido
Žaidimai ir žodžiai kieme išbarstyti...

Daugiau niekada niekada taip nebus —
Aš juos vakare susirinksiu visus
Ir žodžiais piktai neįžeisiu aš draugo —
Iš jų ilgus juodas šešėlius išsaugau...

Anatolijus Kairys

SŪNAUS MALDA
MOTINOS DIENOJE

I

Motina —
Nuostabus Tau Dievo duotas vardas,
Keliantis pasididžiavimą —
Ko daugiau noretų moteris!
Žemė — jos namai, vaikai — jos turtas,
Nuo gimimo lig mirties jis neša
Jūs širdy, varguos ir rūpestių keliuos,
Jaučiasi laiminga tu, kuo ji yra.
Ateitis tačiau jos glūdi migloje,
Kasdienybėje nedaug šviesių dienų,
Pagarbos ir meilės rytmečiai tamsėja...
Bet, pražūsus skaudžiai „užmiršimo“ bangai
Sūnūs, dukterys, prisimena vaikai,
Veidą atsuka į savo Motiną ir pabučiuoja ją.
Ar senele, gyvą ar negyvą, mena; Motiną iš
Motinos, baigiančią praeiti klampų liūną,
Su rauda ar be raudų, su dovanom ar be
Dovanų, vaikų, vaikų, mylimųjų...
Tylų ir jai skirtą kelią ji praeina
Nerūgdoma, nesmerkdama nei Dievo,
Nei likimo, nei vaikų, jai vargą davusių,
Mylinčią, užjaučiančią ranka paglosto
Ir nusiramina, kartais nusišypso,
Ir iš naujo kviečia prie stalų...

II

Motina...
Mano laimės ir dainų lopšys,
Mano realybė ir svajonė ji — Gimdytoja!
Pamaldi, ramiai darbsti, Dievulio
Meilės ir vilties gražios pilna, ji
Sūpė, verkė, vystė, glamonėjo
Prie krūtines švelniai glausdama.
Tavo veidą aš prisimenu gerai,
Jo kiekvieną raukšlę vargo išdabintą,
Aš prisimenu akis ir ramų žvilgsnį,
Aš prisimenu ir Tavo kosulį tą skaudų,
Tą kankinantį Tave diena ir naktimis —
Dusulys krūtinę slėgė, smaugė...
Aš prisimenu... Tu laukdavai manęs
Pro langelį mažą žvelgdama į pievą,
Vieškelis už jos, aš begsiu ją,
Aš skubėsiu pas Tave, aš pasisveikinsiu
Tavo ranką pabučiuodamas, Tavo skruostą,
Ir mažai ką sakęs vėl išleisiu,
Palaidūniškai ištars žodį kitą...
Tu neklausdavai manęs, Tu nepraverdavai burnos,
Iš akių švytėjo Tavo meilė begalinė,
Manęs sulaukusi esi laiminga,
Savo sūnų Tu laikei kažkuo, pačiu gyvenimu,
Troškimų Tavo, išsipildymu vilties,
Tartum Tavo vaikas — būtum Tu pati...

III

Motina...
Ar atlyginau, ar padekoju Tau,
Ačiū pasakiau, maloniai atsisveikinau į
„Svietą“ iškeldamas iškeles galvą?
Ar prisiminimui dovanėlę palikau už
Nuostabią švelnią ranką, už meilę,
Atlaidžias akis, už gražų žodį?
Niekio, nieko — nei širdies, nei dovanų,
Išvykdamas Tau ranką pabučiuoti užmiršau...
Motina, o Motina, o Mama...
Nesiteisinu, tikrai gailiuos, gailiuos,
Gaužiu pats save — Kodel? jaunystė
Mano taip puikavo, taip didžiavos
Savimi — ar tai ne Tavo nuopelnas...
Taip neužjaučias, taip užmirštas Tave
Nors malda pagerbti atsisveikinant, abiem prieš
Dievo Motinos paveikslą atsiklaupus...
Motinos skauda dalia — vaikai suaugę,
Išleikia iš lizdo ir užmiršta ją.
Artinas naktis be ryto, jau vėlu atitaisyti,
Ditambu, meilės himnus Tau skaityti —
Kas praėjo nebegrįs. Telieka klauptis
Ir „Sveika Marija“ sukalbėti, Tavo,
Motina, intencija, prašyti atleidimo,
Ir klauptu, Mamyt, meldžiuos, prašau atleisti...

Iš knygos *Mano paveikslų galerija*

Mary Cassatt. Motina ir vaikas žaliame fone. 1897.

Balys Auginas

VILTIES ELDIJA
Miniatiūros

TARĖ MOTINA

Tarė motina: — Vaikeli,
Kai tamsa rūsti ant kelio,
Kai audra grasi, žaibai —
Sėsk į vilties eldiją
Ir tikėk — ji nerūdyja,
Ji — gyvenimas, o ne kapai! —

ATMINIMŲ SODAI

Rūdyjančios
Širdies paguodai
Dar žydi
Atminimų sodai,
Nes, laike,
Tu per greit
Keities,
Iškirtęs sodus
Praeities
Ir nepakeitęs
Mūsų širdies! —

NEBĖJOK NAKTIES

Kai miršta saulė —
Nebijok nakties:
Dangus žvaigždėtąs
Širdį guodžia,
Kantųj erškėčiuose
Iškok vilties
Gaivinancio
Saulėto
Žodžio! —

VILTIES PAVASARIS

Naktis užklojo
Dienų vaivorykštę
Juoda velėna
praetis —
Bet vėl pavasaris
Nudažė medžio rykštę
Žaliais dažais
Naujos vilties! —

LOPŠINĖS AIDAI

Kai motina supa lopšį —
Girdžiu aš Tevės šauksmą:
— Tai ne vergas į kalną ropši,
— Tai karys auga tėvynei!
Pasūpuok, pasidžiauk, motinėle,
Savo širdį sudejai į meilę
Ir skausmą,
Nes tiki, kad vilties spinduliai
Apšviesti jo keliai
Toj liūdnoj, bet viltingoj
Lopšinėj! —

EILĖRAŠTIS

Eilėraštis —
Tai metaforų smuikas —
Juo groja poeto širdis —
Ir žodžiai
Į buitį išdžiūvusią
Sunkias
Lyg saules lašai,
Lyg žvaigždėdų lietus —

SVAJONĖS

Ant žemės
Pasėtos svajonės
Pražysta
Žiedais žmoguje —
Jos puošia
Mūsų taką kelionės
Vilties / žvaigždėta gija!

REALIJA

Kaip kvapnių pumpurai
Ant žieduotų šakos,
Kaip ramūs, užmigę vaikai
Nepabundančiam snūdų,
Miega man svajonės
Kasdienybės karste —
Nepabudinkit jų —
Tų šviesių svajų —
Be jų tušcia
Ir širdį man gelia —
Kai lieki be jausmų —
Tartum suo be namų —
Tos dangoraižių šviesos
Apakina vienišą kelią —

MISLĖ

Medį prie žemės
prirakino šaknis —
O mane kas?
Galbūt esu aš usnis?
Ar baigęs žydėjimo
prasmę vainikas?

Dėmesys egzodo literatūrai

Nė vienas Lietuvoje leidžiamas kultūrinis žurnalas neskiria tiek daug vietos išeivijos literatūrai, kiek Šiauliuose kasmet išeinantis almanachas *Varpai*. Net ir šio periodinio leidinio redakcinėje taryboje yra du egzodo literatūros atstovai — Bernardas Brazdžionis ir Kazimieras Barėnas.

Daug vietos išeivijos autoriams skirta ir šiemetiniame — keturioliktame *Varpų* numeryje. Kaip niekada anksčiau, plačiai pristatomas B. Brazdžionis. Spausdinamas ne tik *Varpų* vyriausiojo redaktoriaus Leono Peleckio-Kaktavičiaus pasikalbėjimas su B. Brazdžioniu, bet skaitytojais taip pat ras net 29 naujus — pernai ir užpernai parašytus jo eilėraščius — niekur iki šiol nespausdintus ir neskaitytus. Pasak redaktoriaus, tam yra ir proga — ši pavasarij sukako 60 metų, kai būsimam mūsų literatūros klasikui 1940 m. kovo 4 d. Vilniuje buvo įteikta Valstybinė premija už poezijos rinkinį *Kunigaikščių miestas*. Šis leidinys ypatingas dar ir dėl to, kad *Varpų* pirmieji po tų šešių dešimtiesių išspausdinti tuomet, per valstybinių premijų įteikimo akta — literatūrinę šventę B. Brazdžionio pasakytą kalbą. Kiek daug pranašų žodžių joje pasakytą apie pasaulį: „...kai miestai ir kaimai gyvena baisioj abejonėj ir nežino, iš kurios pusės atskris bombonešiai ir sugriauva mažą trobelę ir daugiaukščius rūmus, iš kurio krašto atjos Apokalipsio raitelis ir sumins paselį, ir išplės kūdikį iš motinos rankų, ar berūpi kam mažas ir menkas eilėraštis, ir ar beieškos kas gražios, bet niekam nenaudingos novelės“.

Almanachas *Varpai* taip pat spausdina K. Barėno straipsnį apie Anglijoje po karo atsidūrusį ir Lietuvoje dar mažai žinomą rašytoją Romualdą Giedraitį-Spalį ir jo palikimą. Greta spausdinama ištrauka iš šio egzodo rašytojo romano *Aukšinio saulelydžio gundymai*. Skyrelyje „Mokslas-Kritika“ spausdinamas Rimvydo Šilbajorio straipsnis, kuriame nagrinėjamas New Yorke anglų kalba išleistas Czesław Miłosz romano *The Issa Valley* (*Isos slėnis*). Straipsnyje „Antrasis Kazimiero Žoromskio gyvenimas“ menotyriminkė Kristina Miklaševičiūtė apžvelgia šio dailininko kūrybinį kelią į spalvų pasaulį, plačiau nagrinėja New Yorke sukurtą ciklą „23-oji gatvė“. Beje, K. Žoromskio tapybos darbas „Gedimino laikai“ reprodukcija puošia ir almanacho titulinį viršelį.

Greta išeivijos autorių, spausdinami Justino Marcinkevičiaus, Gražinos Cieškaitės, Daivos Čepauskaitės, Marjotės Kontrimaitės nauji eilėraščiai, Jurgio Kuncino novelė „Riedantys akmenys“, Volde-maro Kukulo literatūrinės kritikos straipsnis. Idomūs jau mirusio prozininko Jono Avyžiaus autobiografiniai fragmentai, Stasio Anglickio prisiminimai, kaip 1938 m. jis išleido antologiją *Žemaičiai*.

Naujoje *Varpų* laidoje yra ir kitokių pasiskaitymų. Vilniuje, Rašytojų klube buvo surengtos šios laidos *Varpų* aptarimas. Vyriausias redaktorius L. Peleckis-Kaktavičius pasidžiaugė, kad gerų atsiliepimų susilaukta iš užsienio lietuvių rašytojų ir kultūrininkų. R. Šilbajoriui ar Angliją — K. Barėnui. O gal kuris nors iš jų, atvykęs į Lietuvą, panorėtų pasivazinėti ir *Varpų* rėmėjos — Lietuvos Vokietijos bendros įmonės „Baltik-Vairas“ pagamintu puikiu dviračiu?

Na, o šnekant rimtai, pranešu almanacho *Varpai* adresą (jei kas panorėtų jį persisiųdinti ar užsisakyti: Dainų gatvė 98-45, 5410 Šiauliai. Tel/fax: 8 (21) 45-41-71. Numerio kaina — 10 litų.

Algimantas A. Naujokaitis

„VILNIAUS
KLASICIZMAS“

Kovo 10 d. Vilniaus paveikslų galerijoje atidaryta paroda „Vilniaus klasicizmas“. Šią parodą Lietuvos dailės muziejus parengė su Varšuvos nacionaliniu muziejumi. Gruodį ir sausį paroda buvo eksponuota Varšuvoje, o dabar du mėnesius bus rodoma Vilniuje. Paroda įtraukta į Europos Tarybos renginius: „Europa — bendras palikimas“.

Parodoje eksponuojamos tapybos, piešinių, grafikos, skulptūros ir taikomosios dailės kolekcijos. Lankytojai pirmą kartą galės susipažinti su Vilniuje sukurtais ir daugiausia Lenkijoje saugomais tapytojų P. Smuglevičiaus, J. Rustemo, J. Oleškevičiaus, J. Peškos, J. Damelio, A. Belkevičiaus, skulptorių K. Jelskio, A. le Breno, R. Slizenio, grafikų J. N. Lopacinskio, J. Saunderso, I. Veiso, M. Podolinskio, G. Kislingo, J. H. Glovackio kūrinių.

KG, 2000 m. kovas

Šiemetiniai almanacho *Varpai* premijos laureatai, pelnę Šiauliuose pagamintus dviračius. Iš kairės: V. Kukulas, J. Marcinkevičius ir J. Kuncinas. Nuotr. Algimanto Žižūno

„Dūmo“ būrio partizanai (iš kairės): Povilas Grumbinas-Ažuolas, Bronius Puodžiūnas-Garsas.

Su reikšmingiausios knygos autorium

Patios įdomiausios, reikšmingiausios knygos, kurias perskaiciau per pastaruosius metus, — *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. I dalis ir II dalies pirmoji knyga. Vadinasi, tų knygų turėtų išeiti ir daugiau. Kas gi tas Aukštaitijos Daukantas, apvažiavęs, išvaikščiojęs daug kaimų ir miestelių, sugebėjęs prkalbinti šimtus buvusių tremtinių ir lagerininkų? Tai — Romas Kaunietis, gyvenantis Panevėžyje. „Vagos“ leidykla man davė jo adresą. Manydama, kad bus įdomu susipažinti su tuo drašiu ir darbščiu žmogumi, paprašiau R. Kaunietį atsakyti į keletą klausimų.

— Savo darbą pradėjot sovietų okupacijos laikais, kai žmonės dar bijojo kalbėti. Dar labiau rizikavo tas, kuris mėgino užrašyti buvusių partizanų ir jų rėmėjų prisiminimus. Kas Jus paskatino tam žygiui? Kaip Jums sekėsi tada ir dabar?

— Gimiau ir augau Buivydžių kaime, Rokiškio rajone, netoli Pandėlio. Nuo ketverių metų netekau tėvų. Juos 1949 m. pavasarį rusai ištrėmė į Sibirį neva už tai, kad per daug žemės turėjo. Trėmimo metu mane tėvai paslepė miške, kaimynų pirtyje. Taip aš ir likau neišvežtas. Vėliau mane pasiėmė teta, mamos sesuo Edmunda, ir laikė, iki mama su broliuku grįžo į Lietuvą. Tėvelis liko išleistas Sibiro zemeje. Jo pa-

laikus tik 1989 m. parsivežiau ir palaidojau šalia mamos Pandėlio kapinėse.

Tai štai kokia buvo mano vaikystė. Nors iš mūsų gimtojo kaimo į mišką niekas nebuvo išėjęs, bet jo žmonės labai nukentėjo. Šešios stambesnių ūkininkų šeimos buvo išvežtos, kai kurie, vengdami Sibiro arba rusų kariuomenės, pasitraukė toliau nuo namų.

As iš pradžių nepajutau to skausmo, kad tėvus ištrėmė, kad atėmė motiną, tada brangiausią man ir reikalingiausią žmogų. Maniau, kad ryt poryt jie sugrįš ir vėl būsim kartu. Net neįtariau, kad man, vaikui, be tėvų teks gyventi ilgus septynerius metus.

O tremtinių, politinių kalinių prisiminimus pradėjau užrašinėti maždaug nuo 1968 m., kai ką ir dar anksčiau.

Apie 1966 m. iš Rusijos lagerių pradėjo grįžti nuteistieji: buvę partizanai, ryšininkai ir šiaip nuteisti už nacionalizmą, antitarybinę veiklą. Grįžo vienas kitas ir mano pažįstamas. Užmezgė ryšius, prasidėjo „nekalta“ susitikimai. Jų aplinkoje brendė ir mano paties, kaip žmogaus, būdas, įsitikinimai. Susibūrė tokia vieningų grupelė, o jos priešakyje, idėjinis vadovas, buvo Viktoras Petkus, tuo metu turėjęs jau gana didelį lagerių gyvenimo patirtį.

Ta mūsų bendraminčių grupelė pradėjo pažintines keliones po istorines Lietuvos vietas. Pirmoji išvyka buvo į Žemaitiją. Bet tuoj pat išryškėjo, kad mes patekome į sovietinio saugumo akiratį, nes kai nuvykome į Laižuvą, ten jau mūsų laukė buvęs politinis kalinys, kartu su Petkumi kalėjęs lageryje, vėliau KGB informatorius Jonas Sereikis. Nors Petkus dėl jo mus perspėjo, bet šaukštai jau buvo po pietų. Sereikis įsiterpė į mūsų grupę ir dvi dienas kartu su mumis važinėjo po Žemaitiją.

Vėliau, kai mane KGB areštavo, Sereikis nurodė, kad tos kelionės metu aš buvau pagrindinis antitarybinių dainų užvedėjas.

Už tokią „antitarybinę“ veiklą man čekistai 58-ojo straipsnio „neprisiuvo“. „Prisiusu“ pusantrų metų už nele-

galų ginklo laikymą. Nors bausmė teko atlikti kriminalinių nusikaltimų lageryje, bet dėl to aš nė kiek nesigailiu. Tai buvo pats didžiausias universitetas mano gyvenime. Jo baigimo rezultatus aš jaučiu dar ir šiandien.

Dabar paskui mane visur velkasi tas nelemtas BK 234 str. — buvusio kriminalinio nusikaltėlio šleifas. Aš negaliu įsidarbinti valdiškose įstaigose be aukštų valstybės vyrų rekomendacijų, negaliu savo ir namų apsaugai pirkti asmeninio ginklo, nesvarbu, kad mane sekė tuomet net penki KGB agentai.

Konkrečiai įvardyti priežastis, kodėl emiausi užrašinėti tremtinių, politinių kalinių prisiminimus, būtų sunku. Iš pradžių maniau užrašyti tik poras tremtinių prisiminimus ir juos pasidėti atminčiai.

Parašiau, idėjų į butelį ir užkasiau. Po kiek laiko vėl užrašiau — jau buvusių politinių kalinių prisiminimus. Nors jie ir buvę patizanai, bet pasakojo tik apie lagerių gyvenimą, miškas vis dar buvo tabu. Šiaip taip „prisikasiau“ prie vieno piliečio, kuris tik po kelių stikelių skaidriosios atvėrė savo sielą. Jis kalbėjo, o aš tankiai lankčiau į kitą namo galą ir žymėjau iš užrašų knygtelėje jo minimus vardus, slapyvardžius, vietoves... Taip ir gimė pirmieji partizanų prisiminimai.

Tais laikais už buvusių laisvės kovotojų prisiminimų užrašinėimą grėsė dideliais nemalonumais ne tik tam, kuris užrašinėja, bet ir tam, kuris pasakoja, nes dauguma tų žmonių, išeidami iš lagerių, savo ranka pasirašė, kad apie save ir apie kitus, ką matė ir ką patyrė būdami miškuose, lageriuose, niekam nieko nepasakos. Taigi turėjau jausti atsakomybę ne tik už save, bet ir už kitus. Grįžęs iš priverstinių „kurortų“ nusprendžiau rizikuoti.

Daugelis mano bendraminčių darė karjerą, stojo į partiją, statėsi namus. O aš patraukiau į kaimus prie statybų. Apvažiavau beveik visą Aukštaitiją statydamas, mūrydamas, betonuodamas. Po darbų dažnai eidavau per žmones, šnekėdavau, o šnekėdamasis susigaudydavau, kas kuo „kvėpuoja“.

Nemažai teko bendrauti su a. a. kunigu T. Vinkšneliu, kuris tuomet kunigavo Tunainiškyje. Tai buvo tikrai drąsus žmogus. Jis ne tik pats gerus prisiminimus parašė, bet skatino ir mane rinkti ir užrašinėti buvusių Gulago kankinių prisiminimus, rėmė materialiai. Ypač daug man padėjo buvęs Raguvos apylinkių partizanas Juozas Tribušauskas. Jei ne tokie patikimi tarpininkai, kaip Juozas Tribušauskas, Jonas Kadzionis, Algimantas Stankūnas, Bronius Juospaitis, Stasė Dunkevi-

— Ar Jūs nemėginote kalbinti buvusių išdavikų ar kankinimų palaužtų buvusių rezistentų? Kunigas Valantinas savo „atsiprašyme“ save lygina su karaliumi Dovydu, apaštalais Petru ir Povilu... O kiti?

— Visi mano kalbinti žmonės vienokiu ar kitokiu būdu buvo palaužti. Kas tada pateko į NKVD mėsmales, vien mėlynėmis neatsipirko. Kankinimo metodų čekistai mo-

„Pilėnų“ tėvūnijos partizanai.

čiūtė, vargu ar ką būčiau rimčiau neveikęs.

Kai prasidėjo Atgimimas, medžiagą pasidarė lengviau rinkti, nors, kaip ir anksčiau, daugelis vis dar vengė atvirai šnekėti. Tarpininkai dar ilgai buvo reikalingi. Pastaruoju metu medžiagą vis dar tebe-renku. Tiesa, ypač daug nekalbintų žmonių gyvena Žemaitijoje. Kai kas skambina netgi į namus, siūlo, aiškina, kiek daug nuveikęs. O kai pašneki, pasirodo, du kartus matęs miškinius einant pro jo namus. Daugiau — nieko. Kai kalba nutrūksta, tada žmogelis puola teirautis, kaip jam galima būtų įgyti laisvės kovotojo statusą!

— Kaip mūsų rezistentijos dalyviai vertina savo kovą, pareikalavusią šitiek aukų? Yra sakoma, kad lietuvis išmintingas po laiko. Ar tada žmonės būtų paklausę kurio nors vado, kuris būtų siūlęs kitokią taktiką: prisitaikyti, slėpti tikruosius jausmus?

— Turiu pasakyti, kad iš kelių šimtų kalbintų žmonių, na, kokie trys keturi pasakė, kad viskas buvo veltui. Dauguma buvusių laisvės kovotojų turėjo gana tvirtą nuomonę, kova buvo reikalinga. Svarbiausia, kad šiandien mes savo žemeje netapome tautine mažuma.

Tie žmonės, kurie stojo į atvirą kovą su okupantai, tikrai nevengė lietuviškos atributikos. Atvirėdžiai — viešai jų demonstravo tiek lankydamiesi pas gyventojus, tiek kautynių metu.

Partizanai buvo ne kokia nors pakrikusi banditelių gauja. Tai buvo drausminga karinė struktūra, kuri turėjo savo vadus, savo statutą, netgi buvo išrinkti karo lauko teisėjai, kurie teisė ir vykdė nuosprendžius ne tik išdavikams, provokatoriams, bet ir saviems — nepaklusiems miško broliams.

Kai kur tuoj po karo vadai drausdavo savo vyrams fotografuoti. Vėliau, kai susikūrė tvirtos partizaninės struktūros ir kai buvo prarasta bet kokia viltis sulaukti išvadotojų — amerikiečių, įsiamžinti nuotraukose partizanai jau nebebuvo, nesvarbu, kad daugelis jų nuotraukų patekdavo į čekistų rankas. Partizanai tik nepatardavo su jais kartu fotografuoti civiliams žmonėms.

— Ar Jūs nemėginote kalbinti buvusių išdavikų ar kankinimų palaužtų buvusių rezistentų? Kunigas Valantinas savo „atsiprašyme“ save lygina su karaliumi Dovydu, apaštalais Petru ir Povilu... O kiti?

— Visi mano kalbinti žmonės vienokiu ar kitokiu būdu buvo palaužti. Kas tada pateko į NKVD mėsmales, vien mėlynėmis neatsipirko. Kankinimo metodų čekistai mo-

Ir kaip to nepaminėjus

Yra kultūrinių išpūdžių, kurių aromatas išlieka samonės kambariuose ilgėliau nei šiaip. Nelyginant tave tąsyk aplankiusios Primaveros dvelksmas. Po to, ypač vakarais, knieti prisėsti prie rašomosios raidyno ir apie tai melodingai atpyškinti bent vieną kitą pastraipą. Tik tada atsipeikėjus pažvelgti į naują tolumą.

Daug nemulindamas šios įžangos prisipažinsiu, jog man patiko iš Čikagos atvykusių jaunų vyrų oktetas „Dainava“ (septyni dainuoja, o vienas glosto klavišus). Jie koncertavo kovo 18 d. LA Šv. Kazimiero parapijos salėje. Apie tai jau buvo rašyta šiame *Draugo* priede. Harmoningai dainavo. Patiko man jų auglumas, švytintys veidai, malonus balsai, perdėm žinomos dainos, smagi, bet ir tolygiai ori laikysena. Džentelmeniškai kostiumai. Peteliškės.

Nemažiau patiko jų noras sąmojingai bendrauti su auditorija. O klausytojų, ypač brandaus jaunimo subildėjo tiek, kad kai kam teko (net moterims!) stovėti salės gale. Žmonių, manau, buvo visa šimtinė daugiau negu per L. Leitaitės ir V. Prudnikovo koncertą. Tuo įrodoma: jei kelios jaunimo organizacijos įsijungia į raginimo darbą, sėkmė užtikrinta. Net ir šeštadienio renginiai.

Pavasarišku aromatu padvelkė ir metinis Verbų sekmadienio koncertas, įvykęs Šv. Kazimiero šventovėje: jaučioje erdvėje. Bažnyčios choras ir kvietė LA operos keturi solistai bei vargonininkas James Taulbee, diriguojant Viktorui Raliui, atliko Gioacchino Rossinio dešimties dalių oratoriją „Stabat Mater“. Per daugelį metų choras tradiciškai giedodavo T. Dubois melodingus „Septynis pasku-

tinus Kristaus žodžius“. O štai dabar naujas opusas, jei neklystu, pirmą kartą atliktas 1846 metais.

Šventiškai nusiteikusi publika buvo sužavėta. Svečiai — profesionalai, įvairių operų solistai. Gal ypatingai ir nepavergiantys savo balsais, bet vis tiek mieliai klausomi. Sopranas Virenia Lind, mezzosopranas Donna-Marie Covert, bosas Louis Lebherz, tenoras John Klacka.

Turėčiau kartoti veiksmą: „patiko“ kelis kartus. Deja, viena išimtis kliudo šį patikimą jausmą išskirti iki aukštybių. Butent — religinio koncerto būdas. Juk normaliai įprasta koncertuojančius matyti prieš akis. O dabar, pagal mūsų išgalėjusią tradiciją, giedančius ir dirigentą „matyti“ tik savo galvos pakaušiu, kuriame akių nėra. Sėdi, žiūrėdamas į altorių, į vitražus, lubas, žmones. Medituoji. O kai viršuje esantys solistai staiga pradeda savo arijas, pamatai, kad kelių klausytojų galvos irgi staiga atsigręžia įsitikinti, kas ten toks ar tokia taip gražiai gieda. Aišku, smalsumas! Norisi ir pačiam atsukti ir pamatyti. Valdaisi. Taip ir susidrumscia medi-

acinė įlanka. Supranti, kad vargonų prie altoriaus lengvai nenukelsi, nors chorui ir dirigentui ten vietos yra pakankamai.

Verta pagirti rengėjus, kad kasmet šia proga išspausdina dailių suvenyrinių programos aplanką. Yra čia ir visų chorių pavardės, solistų profesionalių duomenys. Taip pat erudicija praturtinantys atliekamų giesmių tekstai: angliškai, lotyniškai, lietuviškai. Bėda tik, kad ne visur lietuviškas tekstas atitinka lotyniškam. Pavyzdžiui, choro giedamam 9-ame Kvartete „Quando corpus morietur, / Fac ut animae demetur...“ verčiama „Dėl Sūnaus kantių baisių“. Tavo asarų kartėjų...“ Angliškai „When my body dies / let my soul be granted...“ Taigi, nei lotyniškai, nei tiksliai angliškai versioje nėra nei „kantių baisių“, nei „asarų kartėjų“. Čia prieš pabaigą bylojančioje prasmėje tėra tik Motinos prašymas, kad, jos kūnui mirus, sielai būtų suteikta rojus palaima. Ji tai sako be jokio priekaišto.

Ir mano pastraipose nėra priekaištų intonacijų. Tėra tik vertų aromatiškų išpūdžių minėjimas.

Pranas Visvydas

„Dainavos“ ansamblio vyrų oktetas.

kejo aibes. Jeigu kankinamas žmogus ką nors ir išdėvė, tokio nelaukau išdaviku. Šiandien tikrieji didvyriai ilsisi po vėleną, tikrųjų didvyrių išliko labai nedaug.

Su kunigu Valantinu aš nekalbėjau, nors ir buvau jo kvietiamas susitikti, pasišnekti. O ką jis man pasakys? Ką jis galėjo pasakyti, viską pasakė savo laisrę, kurį aš iš jo gavau po publikacijos pasirodymo „Laisvam žodyje“. Jis ir vėl pamelavo, kad daugiau žmogus gali savo rankomis liesti šventčiausią, klausyti išpažintų, sakyti pamokslus?

Kol kas aš dar negaliu atvirai sakyti, su kuo kalbu, kas man atvėrė savo skaudžius išgyvenimų vartus. Neseniai šnekėjau su vienu gana įdomiu žmogumi, kuris pateikė labai vertingos medžiagos apie save ir apie savo kovos brolius. Kitą dieną jis jau kreipėsi į mane pagalbos, nes jam buvo pasakyta: jei netylėsi, tavęs gales iškoti po ledu...

— Kaip Jūs manot, gerai ar blogai, kad mes, atgavę nepriklausomybę, palikome visus tuos metus, Tėvynės išdavikus Dievulio teismui ir jų pačių sąžinei? Ar kartais neatkėlėme vartų kitokiam blogiui ir teisniam nihilizmui?

— Netgi nuosirdus buvusio stribo, išdaviko ar kitokio nusikaltėlio viešas prisipažinimas labai palengvintų visų mūsų skausmą. Todėl, naudodamasis proga, labai norėčiau, kad mane teisingai su-

prastų visi lietuviai — miško broliai, buvę „liaudies gynėjai“, provokatoriai, informatoriai, agentai. Šiandien kalbėti reikia visiems atvirai, reikia rašyti savo prisiminimus, kad ateinančios mūsų kartos suprastų, ką iš mūsų padarė okupantai. Aš įsitikinęs, kad daugelis žmonių šiandien dėl išdavystių apgailestauja, norėtų atlikti viešą išpažintį, bet bijo, kad gali likti nesuprasti.

— Kaip mes turėtume gyventi, ką daryti, kad mūsų tautos sudėtis aukos neatrodytų beprasmiškos? Kokie Jūsų planai, nudirbus tokį didelį pokario kovų tyrinėtojo darbą? Ar daug kas už tai Jums pasako gerą žodį, ištisias pagalbos rankas?

— Pirmiausia mes turėtume būti nuosirdūs vieni kitiems, užjausti ir suprasti į bėdą patekusių kiekvieną savo likimo brolių, nesvarbu, ar jis blogai, ar gerai elgėsi. Mes privalome išmokyti ne smerkti nusikaltėlių, o jį suprasti ir užjausti. Jeigu mes blogi šiandien, vadinasi, iš praetis dar nepasimokėme. Aš niekada nemaniau, kad mūsų aukos, sudėtos ant Nepriklausomybės aukuro, buvo beprasmiškos. Kiekviena auka savo prasme turėjo ir tebeturi. Ir tų prasmų labai daug. Ypač prasmingos buvo mūsų pokario aukos. Jos ne tik sulaukė gaušesnių okupantų skverbimaisi-

dien mes jiems pastatėm garbingą paminklą — Nepriklausomybę. Tačiau privalome išsaugoti ją ateinančioms kartoms.

Labai norėčiau, kad nors viena mano sudaryta knyga būtų išversta bent į vieną užsienio kalbą. Tai turėtų būti kažkas panašaus į rinktinę. Be to, turiu jau parengęs medžiagą dar trims knygoms. Bet skaudu, kad taip sunkiai rinktai ir rengtai medžiagai išleisti reikia tiek daug pinigų. O rėmėjų, kaip visada, nėra.

Žinoma, vienas kitas laisvės kovotojas mane parėmė iš savo asmeninių lėšų, už ką aš jiems esu dėkingas. Jie visi perėjo Rusijos kalėjimų ir lagerių pragarą, ir tik jie gali suprasti, koks tai svarbus darbas. Jokia valdiška institucija manęs neremia. Aš įsitikinęs, kad valdiškos Nepriklausomos Lietuvos institucijos šis mano darbas, pasiaukojimas yra tuščias reikalas.

Taip, šiltų žodžių ir pagyrimų susilaukiu nemažai, o ypač pastaruoju metu. Bet po II dalies pirmosios knygos išėjimo pasipylė ne tik padėkos, bet ir grasinimai, grėmėjimai. „Tremtinys“ net trijuose numeruose iš eilės apie mano knygoje publikuojamą medžiagą atsiliepė tik neigiamai. O kai pasiūliau savo straipsnį, kažkodėl nespausdino.

Lietuvos šaulių sąjunga už šią knygą man paskyrė pirmąją premiją bei diplomą — kaip už geriausią knygą apie Lietuvos išsivadavimo kovas. Kalbėjosi Kazys Saja

Leidiniai

Vertinga knyga apie Vladą Jakubėną

1999-ji metai atnešė gan didelį indelį į knygų lentynas apie išeivijos muzikus. Pagaliau buvo išleistas ilgai lauktasis, dar Juozo Žilevičiaus pradėtasis, vardynas — *Lietuviai muzikai Vakaruose*. Jis, be abejonės, bus parankinė knyga kiekvienam, tyrinėjančiam ar besidominciam lietuvių muzikų veikla pasaulio erdveje. Išleistas ir kitas, kapitalinis (766 psl.) enciklopedinis žinynas *Pasaulio lietuviai chorvedžiai*. Čia pateikiamos žinios apie Lietuvoje, JAV, Kanadoje, Vokietijoje bei kitose šalyse dirbusius lietuvių chorų vadovus, dirigentus, vargonininkus, pedagogus nuo 19 amžiaus iki šių dienų. Kad ir nelaukiama bei priešiška sutikta gyveniman išėjo *Čikagos lietuvių opera*. Šio žanro gerbėjai sulaukė ir *Žurnalisto Jono Kardelio atsiminimų*, šalia kurių spausdinami garsiosios Lietuvos operos primadonos Elzbieta Kardeienės prisiminimai.

Bene paskutinioji 1999 metais datuota knyga — Vlado Jakubėno draugijos Lietuvos skyriaus leidinys *Vladas Jakubėnas*. Ją sudarė ir parengė Irena Skomskienė (redaktorė Danutė Krištopaitė, dailininkas Vytautas Bačėnas), lėšomis parėmė Devenų kultūros fondas. (Fondo pirm. Dalia Bobelienė), spausdinimu rūpinosi Jono Petronio leidykla Kaune.

Knygos turinys — V. Jakubėno gyvenimo, veiklos bei kūrybos apžvalgos, kai kurie jo straipsniai, laiškai, amžininkų atsiminimai, kūrinių sąrašas, muzikos diskografija. Taip pat aprašyta ir dokumentuota Vlado Jakubėno draugijos Čikagoje bei jos Lietuvos skyriaus veikla, pateiktos žinios apie knygos straipsnių autorius, asmenvardžių rodyklė. Struktūra, sakyčiau, madinga: smulki, įvairių autorių mozaika. Skaityti ją įdomu. Kiekvienas žvelgia iš savo taško ir mato savo tiesą (nors kyla pasikartojimo pavojus). Tų skirtingų ar panašių požiūrių, faktų visuma sukomponuoja spalvingą, tikrovišką ir įvairiapusišką menininko paveikslą; leidžia pajusti jo įtaką bei svorį kultūros kontekste.

Atsiminimų apie V. Jakubėną skyriuje taikliais, autentiškais pastebėjimais išsiskiria jo sesers Halinos Jakubėnaitės-Dilienės (ji buvo ir aktyvi knygos leidejų bendradarbė) rašinėlis „Atsimenu brolių Vladą“, Stasio Baro straipsnis „Mane praturtinusi asmenybė“, Danutės Stankaitytės „Mano koncertmeisteris

ir mano kompozitorius“, ir kaip visuomet, originaliom išvalgom prisodrintas Vytauto Marijošiaus straipsnis „Kompozitorius, akompaniatorius, kritikas ir žurnalistas“.

Gilesnio V. Jakubėno asmenybės pažinimo požiūriu labai vertingas skyrius „Iš V. Jakubėno laiškų“. Jis patvirtina, patikslina arba atmeta tas sampratas, kurios mūmose jau įsitvirtinę; kartais prasiškleidžia uždanga ir išveda į sceną V. Jakubėnas, neprisidengęs įprastą geranoriško, tolerantiško, diplomatiško kritiko kauke. Beveik visi laiškai (jų 21) „publikuojami pirmą kartą — keletas iš originalų“ — rašo pratarmėje I. Skomskienė.

Spausdindama tik nedidelę dalį (tą sąlygojo knygos pobūdis bei apimtis) žurnalistinio V. Jakubėno palikimo, ji taip pat atrado archyvuose užmirštų jo darbų. Tokie straipsniai iš 1934 metų „Vairo“ bei „Tautos mokyklos“, iš 1938, 1939 metų „Muzikos barų“, iš 1943, 1944 metų „Ateities“, kur V. Jakubėnas paskelbė straipsnį apie M. K. Čiurlionį, gvildendamas jo muzikos ir tapybos sintezės klausimą. Taip pat iš kai kurių vėlesniojo laikotarpio JAV lietuvių leidinių, kuriuose buvo publikuoti V. Jakubėno samprotavimai apie muzikos kritiko darbą konkrečiomis aplinkos ir laiko sąlygomis, J. Žilevičiaus įnašą į lietuvių muziką, „Dainavos“ ansamblį bei kt. Šio skyriaus („Iš V. Jakubėno kritikos straipsnių ir recenzijų“) didžiąją dalį vis tiksliai užima straipsniai, perspausdinti iš dvitomio „Vladas Jakubėnas. Straipsniai ir recenzijos“ (sudarytoja Loreta Venclauskienė). Iš jo perspausdinta ir Vytauto Strolis sudarytoji V. Jakubėno muzikos diskografija. O V. Jakubėno kūrinių sąrašą I. Skomskienė parengė, kiek pakoregavusi Juozo Kreivėno 1977 metais sudarytą sąrašą (skelbtas *Vienybėje*). Toks sudarymo principas visiškai natūralus ir nemenkina knygos. Ypač turint omenyje, jog „Straipsniai ir recenzijos“ labiau skirti specialistams, tyrinėjantiems vieną V. Jakubėno veiklos sritį, o „Vladas Jakubėnas“ — menininko, kūrėjo, žmogaus atvaizdas.

Autentiškiausias ir reikšmingiausias knygos skyrius — kuriame įvairūs autoriai rašo apie J. Jakubėno muzikinę kūrybą (recenzijos, kritika — juk irgi kūryba). Pagrindą sudaro du Algimanto Kalinausko straipsniai, kurių pirmajame jis aptaria kompozitoriaus, pianisto, muzikos kritiko ir publicisto veiklą, paliečia jo estetinės sampratos temą, o antrajame — „V. Jakubėno simfonizmo savitumai“ — gilina į lietuviškojo simfonizmo ištakas, jo vystymosi istoriją ir pateikia išvadą, jog V. Jakubėno emigravimas „mūsų simfonizmo raidą suturėjo ne vienam dešimtmečiui“. Nepaisant vieno kito netikslumo, abu straipsniai pakankamai argumentuoti, o ir parašyti sklandžiai bei turtinga lietuviška kalba (tik su pavardžių rašyba neaišku: vienur naudojama originalo forma, kitur transkribuojama, pvz., Stephens ir Šumanas).

Originalų, konfrontavimo nevengiantį požiūrį į V. Jakubėno kūrybą išsako dirigentas Aleksandras Kučiūnas, „girdi, Jakubėno muzika esanti akademiška, sausa, dirbtinė... — ji neišklausyta, atidžiai neišklausyta“. Taip jis rašė 1978 metais. Iš jaunesnės kartos autorių susidaro išpuodis, jog šiandien į V. Jakubėno muziką atidžiau, jautriau įsiklausyta. Štai, netyrinėtą puslapį atverčia I. Skomskienė. Apžvelgusi Mažosios Lietuvos evangelikų giesmės praeitį ir dabartį, ji V. Jakubėno įnašui į protestantų choralo istoriją teikia didelės reikšmės: „kompozitorius V. Jakubėnas buvo neeilinis archeologas ir iš senienų mokėjo išskirti tai, kas būdinga baltų bažnytiniam giedojimui. Taip pat imponuoja ir jo tolerancija visų tautų choralo kūrėjams ir asmeninė hipotezė, kad „lietuvių evangelikų liaudies giesmės sudaro ypatingą reiškinį pasaulinės muzikos lobyne. Jų melodija skiriasi nuo įprastinių choralų savo tautiniu savitumu... ir yra reikšmingos ne vien evangelikams, o galbūt ir ne vien lietuviams“. Skaitytoją tikrai sudomins su profesionalaus vokalistų išmanymu bei preciziškai analizuojantis V. Jakubėno solinių dainų muzikinę kalbą Vytauto Kairiūkščio straipsnis; jis taip pat įdomiai sprendžia V. Jakubėno muzikos tautiškumo klausimą. Analizuodamas V. Jakubėno styginių kvartetą, Petras Kunca kartu pateikia platų bei išsamų jo istorinį ir atlikėjišką foną. Mazai mums žinomą V. Jakubėno baletą „Vaivos juosta“ (jo klavyrą instrumentavo kompozitorius Jurgis Juozapaitis) pristato muzikologė Ona Juozapaitienė. Muzikos fortepijonui apžvalgą duoda Saulius Gerulis. Apie V. Jakubėno dainas chorui parašė dirigentas Anicetas Arminas.

Paėmęs į rankas naują knygą, dažniausiai pirma peržiūri fotografijas. Tinkamai atrinktos, geros kokybės, meniškai pateiktos jos gali būti savaime vertingas įdomus leidinio komponentas. Taip yra žinyne *Pasaulio lietuviai chorvedžiai*, kurį fotografijos itin turtina, puošia ir praplečia. Knygos *Vladas Jakubėnas* rengėjams teko ieškoti nuotraukų, dokumentų, laiškų nelengvais keliais ir pasinaudoti įvairiais šaltiniais (H. Dilenės, Edvardo Šulaitis, Muzikologijos archyvų fondais, spauda, t.t.). Truputį gaila, kad jų atkaklaus darbo vaisiai nėra pateikti knygoje tobuliausiu būdu.

Eilėraštyje „Paskutinė gaida“, rašytame mirus Vladui Jakubėnui (1976), poetas Kazys Bradūnas taip su juo atsisveikino: „Lyg toly giesmė vakare / Nutilo Biržų giria...“.

Įsiklausius ką šiandien ošia naujosios knygos autoriai, žinai: Biržų giria nenutilo. Vladas Jakubėno draugijos rūpestiu (apie jos darbus rašo E. Šulaitis ir I. Skomskienė) gaivinama to darbštus ir doro muzikos artojo dvasia ir kūryba. Aciū už šią knygą — didelį ir bendrą daugelio žmonių darbą. Atrodo, galime tikėtis, kad bus pagarsinti ir V. Jakubėno straipsniai rašyti apie lietuvių muziką svetimomis kalbomis, ir jo prisiminimai.

Jūratė Vyliūtė

Monografijos apie komp. Vl. Jakubėną pristatymas

Muzikė Irena Skomskienė, gyvenanti Vilniuje, sudarė ir rengė spaudai monografiją

Marija ir Jurgis Šlapeliai.

Knygynas, „atlaikęs“ visas okupacijas

Kai studijavau Vilniuje 1940-1943 m., turbūt visi šviesni lietuviai žinojo Marijos Šlapelienės knygyną Dominikonų gatvėje. Ten galėjai nusipirkti rašymui priemonių, knygų ar bent pasigėrėti gausiomis knygų lentynomis.

Ir šiandien apie tą knygyną Vilniuje žinoma; o ypač gerai pažįstamas Šlapelių namas-muziejus, Pilies g. 40. Marijos ir Jurgio Šlapelių vardai bei anuomet jų sukurtas kultūrinis centras dar labiau įamžintas šiame išleistoje mokslinėje knygoje *Šlapelių knygynas Vilniuje*. Jos autorius-bibliografas, prof. Vladas Žukas. Leidykla — Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Knygos leideja — kalbininkė Gražutė Šlapelytė-Sirutienė, mūsų kaimynė: žinoma vilnietė, dabar kalifornietė-kultūrininkė.

Apie ką ši nauja 450 puslapių (su iliustracijom) knyga?

Prof. Vl. Žukas, žymiausias po Vaclovo Biržiškos Lietuvoje bibliografas, gerai pažinojęs Vilnių ir Šlapelius, rašęs apie jų knygyną *Vorutoje* (1992), *Romuvoje* (1997), iš archyvų sukaupė gausią medžiagą ir sistemingai, istoriniu metodu pateikė ją knygoje. Panaudotos literatūros sąrašas užima net 6 lapus, asmenvardžiai —

apie Čikagoje mirusį ir čia ilgą laiką dirbusį kompozitorių, pedagogą, muzikos kritiką, *Draugo* nuolatinį bendradarbį Vladą Jakubėną. Tai pirmas tokio pobūdžio leidinys, skirtas šiam vienam iš garsiausiųjų užsienio lietuvių kompozitoriui bei muzikos kritikui Vl. Jakubėnui. Šalia kitų įdomių knygų skyrių yra ir atsiminimų apie šį žymųjį kūrėją pluoštas. Čia apie Vl. Jakubėną pasakoja Lietuvoje ir užsienyje gyvenantieji ar gyvenusieji žmonės. Jų tarpe: Stasys Baras-Baranauskas, Arūnas Kaminskas, Vytautas Marijošius, Danutė Stankaitytė, Faustas Strolia, Algis Šimkus, dr. Leonardas Šimutis, Povilas Mielulis, Kazys Skaisgiris ir kiti.

Knygos pristatymas rengiamas gegužės 21 d., 1 val. p.p., „Tėviškės“ parapijos bažnyčios salėje, 6641 S. Troy Ave. Šį renginį organizuoja komp. Vlodo Jakubėno draugija Čikagoje ir Devenijų Kultūros fondas. Su šiuo leidiniu čikagiečius supažindins muz. Faustas Strolia. Kalbės ir komp. Vl. Jakubėno draugijos Čikagoje pirm. Edvardas Šulaitis bei kiti.

E.Š.

11 lapų. Autoriui talkino Gražutė Sirutienė ir Alma Gudonytė, Šlapelių muziejaus direktorė.

Knygoje ne vien Šlapelių gyvenimas ir veikla, bet ir platus tuometinės Vilniaus ir apskritai Lietuvos kultūros vaizdas. O Šlapelių knygynas buvo Marijos Šlapelienės profesionaliai išvystytas. Jos vadovavimas atlaikė visas okupacijas: caro — iki 1915 m., vokiečių kaizerinė — 1915-1920 m., lenkų 1920-1939 m., sovietų, vokiečių-nacių ir vėl sovietų... Knygynas padėjo išsilaikyti lietuvių bei kultūrai.

Jurgis Šlapelis, mokslininkas-kalbininkas, medicinos daktaras, kilme rytų aukštaitis (1876-1941). Marija Piaseckaitė-Šlapelienė, šviesi vilnietė, talentinga muzikė (1880-1977). Jiedu susituokė 1905 m., įsteigė Vilniuje knygyną 1906 m. Be rūpesčių žmonos vedamam knygynui, dr. J. Šlapelis karo metu talkino kaip gydytojas — fronte, bet iš esmės jis buvo mokslininkas-kalbininkas, knygų autorius, redaktorius, veikėjas kultūros ir politikos baruose.

Marija Piaseckaitė-Šlapelienė reiškėsi scenoje, o Miko Petrausko operoj „Birutė“ 1906 m. ji atliko pagrindinį Birutės vaidmenį. Bet labiausiai jos vedamas knygynas buvo išgarsėjęs Vilniuje ir platesniame knygų pasauly. Buvo ne vien platinamos, bet ir leidžiamos knygos, spausdinama įvairi informacija.

Knygų leidybos pradžioje, pirmuoju leidiniu (1907) buvo dr. J. Šlapelio *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis*, vėliau — jo *Robinzono gyvenimas*, nes dr. Šlapelis taip pat vertė, ir spausdino — grožinės literatūros, pvz., parengė spaudai Kristijono Do-

nelaičio raštus.

Šioje knygoje Vl. Žukas atskleidžia plačią knygyno veiklą leidybą — knygų, katalogų, gaidų, periodikos, kalendorių, vadovėlių, atvirukų, suširašinėjimą — užsakymai, laišakai, informacija su visos Lietuvos ir daugelio užsienio kraštų, net ir Amerikos, autoriais, knygyninkais, taip pat, komerciniai atsiskaitymai. Tie platūs ryšiai išliko laiškų rinkiniuose, M. Šlapelienės *Prisiminimuose* ir atsiskaitymo raštuose.

Pradžioje knygyno savininkai buvo liberalinės linkmės, vėliau jie taikėsi prie gyvenimo, bendravo ir buvo tolerantiški įvairių pažiūrų žmonėms, platino religinę spaudą. Okupacijų laikais knygynas buvo spaudžiamas mokesčiais, persekiojamas kratomis; ypač buvo žiauri priespauda lenkų laikais. Bet Šlapeliai nesi-taikė, tvirtai laikėsi, pvz., 1918 m. išspausdino atviruką — baltą Vytį raudoname fone su užrašu: „Kas bus, kas nebus, bet Lietuva nepražus“. Taip, Lietuva nepražuvo, kaip nepražuvo ir Šlapelių kultūrinė veikla.

Šlapeliai 1927 m. įsigijo namus Vilniuje — Pilies g. 40. Antroji Šlapelių dukra — Gražutė, daugiausia talkino tėvui kalbinėje srity (ji baigusi Vilniaus u-tė lituanistiką ir polonistiką). Ji tuos tėvų namus ir įprasmino.

Marija Šlapelienė, vyrui mirus, vėliau — vaikams nuo okupacijų pasitraukus į užsienį, dar ilgai buvo veikli Vilniuje kultūros — spaudos srity, nors sovietai jos knygyną 1949 m. likvidavo.

Iš Amerikos apsilankiusiai Gražutei Sirutienei ji testamentu paliko Šlapelių namus ir visą kultūrinį turą, tarytum dukrą įpareigodama...

Kadangi knygynas beveik pusę šimtmečio buvo kultūros centru Vilniuje, tai Gražutė Sirutienė su vyru Aloyzu nutarė paveldėtus tėvų namus ir palikti sostinei — kultūros reikalams. Talkinama gimnaitės (dr. Šlapelio sesers dukros) Almos Gudonytės, Lietuvai atgavus nepriklausomybę 1990 m., ilgai susirašinėjo su Vilniaus miesto valdžia, kol 1996 m. jai tėvų namas buvo grąžintas. Jau rytojaus dieną Gražutė Sirutienė (vyras buvo jau miręs) pasirašė su meru Aliu Vydūnu namų dovanojimo Vilniaus miestui aktą, su sąlyga, kad ten būtų Šlapelių muziejus.

Ši prof. Vl. Žuko knyga ir yra apie tai; žinoma, knygoje skaitytojai ras daug daugiau žinių, platesnį vaizdą.

Manydavau, kad mokslinės knygos sunkiai skaitomos, nelengvai suprantamos. Klydau. Prof. Vl. Žuko, nors ir mokslininko, rašymo stilius lengvas, kalba graži ir vaizdi — skaitai lyg beletristinę knygą... O visa knygos medžiaga įdomi istoriniais vardais, jų kova ir veikla dėl lietuviybės, dėl Lietuvos.

Ypač įdomi vilniečiams; man taip pat, ten studijuojant gyvenusiai 4 metus. Daugybė sostinės žymiųjų veikėjų, kultūrininkų, švietėjų, politikų, dvasininkų, menininkų vardų... Mokslinis-istorinis veikalas, bet labai patrauklus — maloni skaityba.

Vladas Žukas — *Marijos ir Jurgio Šlapelių lietuvių knygynas Vilniuje*, Vilnius, 2000, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, L. Asanavičiūtės g. 23, LT 2050, Vilnius. Redaktorė Aldona Bendorienė, dail. Vida Kuraitė. Tiražas 1,000 egz. Kaina nepažymėta.

Alė Rūta

LIUDIJIMAI APIE ŽYDŲ GELBĖJIMĄ

Gyvybę ir duoną nešančios rankos / Hands bringing Life And Bread. 2 sąsiuvinis. Išleido Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus. Vilnius, 1999 m.

Redakcinė komisija: Rachilė Kostanian (pirm.), Josifas Levinsonas, Irina Guzenberg. Į anglų kalbą vertė Diana Bartkutė (visas tekstas lietuvių ir anglų kalba). Didelio formato, 133 psl., minkštais viršeliais; pirmajame — Stefaniya Bu-kauskienė ir jos išgelbėtoji žydė Liuda Milerytė. Spaudai paruošė ir spausdino „Petro ofsetas“, Žalgirio g. 90, LT 2600 Vilnius, tel. 733347. Užsakymo numeris 311.

GYVYBĘ IR DUONĄ
NEŠANČIOS RANKOS
HANDS BRINGING
LIFE AND BREAD

2 sąsiuvinis Volume 2

Tai jau antroji neseniai išleista stambesnė knyga (plg. *Gurevičiaus sąrašai*) apie lietuvių, Vokietijos nacių okupacijos metais nuo sunaikinimo gelbėjusių žydus. O tų krikščioniškuoju humanizmu, artimo meile ir užuojauta skriaudžiamiesiems pasižymėjusių mūsų tautiečių sąrašas netrumpas. Tai liudija ir knygos gale pavardės žmonių, kurie 1998 ir 1999 metais buvo apdovanoti Žuvancijų gelbėjimo kryžiumi. Yra pateikta ir pavardžių rodyklė bei daugelio knygoje minimų asmenų nuotraukos.

Kadangi ši knyga yra lietuvių ir anglų kalba, su ja galime supažindinti ir kita-taučius. O tai padaryti verta — juk tik nežymiai mažą lietuvių dalelę buvo įsijungusi į žmogžudiškus nacių darbus, nepalyginamai didesnė tautos dalis parodė tikrą didvyriškumą, gelbėdama pasmerk-tuosius nuo sunaikinimo.

„Naujasis židinys. Aidai“, 2000, balandis. Kaip įprasta, šiame katalikų intelektualų žurnalo numeryje daug garsių pavardžių: akad. Vytauto Kubiliaus „Laiškas redaktoriui“; istoriko prof. Mečislovo Jučo publikacija apie Mindaugo krikštą; Gintaro Beresnevičiaus — apie religijotyrą; dr. Irenos Vaišvilaitės „Apie grožį“ ir kt. Nemažą žymę palieka politinės publicistikos straipsniai, prie kurių netgi galima priskirti poeto kataliko Jono Juškaicio „Dienoraščio“ eilutes, — kaip tai bebūtų keista, mat, asmeniniai išgyvenimai čia dažnai yra veikiami politinių įvykių. Dr. Kęstutis Girnius aptaria savivaldybių rinkimų rezultatus, „Laisvosios Europos“ radijo bendradarbis Virgis Valentinavičius pasakoja apie patyrimus Maskvoje, lankantis prezidento rinkimų kampanijos metu. Kaip paprastai, su šešėliuku lengvos ironijos ir išmanymu apie šiuolaikinę Europos civilizaciją bei jos vietą šalia kitų civilizacijų kalba dr. Egidijus Vareikis — Kauno Vytauto Didžiojo universiteto politologijos katedros vadovas. Tiražas 1,000 egz. Universiteto g. 4, 2001, Vilnius.